

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIEHEN KANSLIA
RIKSDAGENS JUSTITIEOMBUDSMANS KANSLI
OFFICE OF THE PARLIAMENTARY OMBUDSMAN OF FINLAND

Lapsen osallisuutta ja suojelua – lapsi eduskunnan oikeusasiamiehen työssä

Virve Toivonen
esittelijä

Eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävät

- Eduskunnan oikeusasiamies on oikeuskanslerin ohella ylin laillisuusvalvontaviranomainen.
- Oikeusasiamies valvoo, että viranomaiset ja virkamiehet ja muut julkista tehtävää hoitavat noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa.
- Perusoikeusuudistuksesta (1995) lähtien tehtävänä on myös ollut valvoa ja aktiivisesti edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista yleisesti.

Perus- ja ihmisoikeusvalvonta

PL 2 § 3: Kaiken julkisen vallan käytön on perustuttava lakiin ja lakia on julkisen vallan käytössä noudatettava tarkoin.

PL 22 §: Julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Mitä oikeusasiamies EI ole:

- Ei toimi ylimääräisenä tai vaihtoehtoisena muutoksenhakuasteena.
- Ei voi muuttaa viranomaisten tai tuomioistuimien päätöksiä tai määrätä niitä toimimaan tietyllä tavalla.
- Ei voi myöskään puuttua viranomaisten/tuomioistuimien toimintaan, jos se pysyy niille laissa säädetyn harkintavallan sisällä.
- Yksityisten tahojen toimintaa ei myöskään tutkita (elleivät käytä julkista valtaa).

Miten oikeusasiamies toimii?

- 1) Kantelut
- 2) Tarkastukset (erityisesti suljetut laitokset, vuodesta 2014 OPCAT valvontaelin)
- 3) Omat aloitteet

Perus- ja ihmisoikeudet ovat esillä paitsi yksittäisissä kanteluasioissa, myös tarkastusten ja omien aloitteiden suuntaamisessa

Saapuneet ja ratkaistut

Lapsen oikeudet

EOA:n yksi painopistealue vuodesta 1998.

Lapsiasiavaltuutettu ja eduskunnan oikeusasiamies muodostavat yhdessä lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisen valvontaelimen (YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No 2).

Lapsen oikeudet

Erityisesti laitoksiin sijoitetut lapset:

-> näillä lapsilla on oikeus erityiseen suojeluun ja tukeen

-> oikeusasiamiehellä on perustuslain ja oikeusasiamieslain nojalla yleinen velvollisuus valvoa ns. suljetuissa laitoksissa olevien oloja ja kohtelua.

Lasten oikeuksien valvonta

Oma-aloitteisuus on tärkeää, koska lapsilla on aikuisia heikommät mahdollisuudet valvoa oikeuksiaan => lasten positiivista erityiskohtelua laillisuusvalvonnassa.

AOA Riitta-Leena Paunion arvio 2001: lasten asema laillisuusvalvonnassa parantunut erityistehtävän kautta.

Lapsen oikeuksien sopimus

- 1) **Protection/suojelu:** lastensuojelu, huolto- ja tapaamisriidat, yksin maahantulleet turvapaikanhakija lapset
- 2) **Provision/palvelujen saatavuus:** päivähoito, opetus, terveydenhuolto
- 3) **Participation/osallisuus:** tarkastukset, lasten omat kantelut

Lapsen oikeuksia koskevat asiat

Vuonna 1998 tilastoitiin noin 60 lapsen oikeuksia koskevaa asiaa. Näistä lähes 40 liittyi lapsen huoltoon ja tapaamista koskevaan asiaan ja 18 lastensuojeluasiaan.

Vuonna 2017 ratkaistiin **388** lapsen oikeuksia koskenutta asiaa. Niistä suurin osa koski lastensuojelua. Toimenpiteisiin johti 35 %.

Lapsen oikeuksien sopimus EOA:n ratkaisuisissa

Ensimmäiset merkinnät vuodelta 1994: lapsen kohtelu esitutkinnassa ja turvapaikanhakija lasten erityissuojelun tarve.

1997: lasten psykiatrisen hoidon järjestäminen ei vastaa LOS:ssa asetettuja velvoitteita.

Lapsen oikeuksien sopimus EOA:n ratkaisuihin

Tällä hetkellä vakiintunut oikeuslähde kaikissa lapsia koskevissa asioissa.

Lapsen kuulemista ja lapsen edun harkintaa tehostettu ja kehitetty sekä oikeusasiamiehen omassa toiminnassa että valvottavien toiminnassa.

Lasten kokemuksia osallisuudesta

Tutkimusten mukaan lapset itse arvostavat osallisuutta, eivät oikeutta tehdä päätöksiä.

Lasten omien kokemusten mukaan osallisuusosoikeudet toteutuvat oikeuksista kaikkein heikoimmin.

Lapset tuntevat itsensä syrjäytetyiksi omaan elämäänsä liittyvistä tärkeistä asioista, kuten sijoittamisesta kodin ulkopuolelle.

Osallisuuden esteitä ovat lasten mielestä erityisesti: 1) ikärajat, 2) tiedon puute, 3) aikuisten ennakkoluulot ja kuuntelutaitojen puute ja 4) muodolliset menettelyt ja tiukat aikataulut.

Lasten kokemuksia osallisuudesta

Lapset, joita kuultiin huostaanottoasian oikeuskäsittelyn aikana, kokivat käsittelyn oikeudenmukaisemmaksi ja luottivat enemmän tuomioistuimeen

Aikuisen aktiivinen ja kannustava **asenne** on lapsille merkityksellistä ja helpottaa lapsen oloa ja puhumista.

Mitä ristiriitaisemmassa tilanteessa lapsi on, sitä tärkeämpänä he itse pitävät suoraa kontaktia asian ratkaisevan tuomarin kanssa

Iältään nuorimmat lapset jäävät usein äänettömiksi. Sama koskee lapsia, jotka osallistuvat ”väärällä” tavalla.

Kohtaaminen julkisoikeudellisen järjestelmän kanssa on yksi niitä ulkoisia tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen hyvinvointiin, sitä vahvistaen tai heikentäen.

LÄHTEET:

Ackerman & Ackerman 1997, Smart & Neale 2000, Tapp & Henaghan 2000, Neale 2002, Kelly 2002, Smith & Taylor & Tapp 2003, Atwood 2003, Cashmore & Parkinson 2007, Block & Oran & Oran & Baumrind & Goodman 2010, Bosisio 2012, Weisz & Wingrove & Beal & Faith-Slaker 2011, Hiitola & Heinonen 2009, de Godzinsky 2010 ja 2012.

Ks. myös:

Euroopan neuvoston lasten oikeuksien toimintasuunnitelma 2012-2015, 9-16.

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:27. Lasten ja nuorten osallistuminen päätöksentekoon Suomessa.

Lapsen oikeudet lastensuojelussa -laillisuusvalvonnan haasteita

Tekemättömät päätökset (esim. 1107/4/16)

Sijaishuollon valvonta (sijoittaja- ja sijoituskunta, Avit, Valvira)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän
velvollisuudet (erityisesti *lapsen oikeus
luottamukselliseen keskusteluun* => lapsi useimmiten
paras lähde kertomaan siitä, millaisia uhkia hänen
elämänsä kohdistuu), esim. 4532/4/15).

Rajoitustoimenpiteet

Sijoitetut lapset ovat tietämättömiä omista oikeuksistaan, laitoksen oikeuksista ja velvollisuuksista ja heille nimetyn oman sosiaalityöntekijän velvollisuuksista ja tehtävistä.

4547/4/10

”Rajoitustoimenpiteet oli toteutettu siten, että lapsi oli joutunut istumaan alushoususillaan usean päivän ajan paikoillaan puupenkillä valvojan valvoessa. Hän ei saanut puhua mitään nostamatta ensin kättään ylös, jolloin valvoja antoi luvan puhua ja pyytää esim. lupaa käydä WC:ssä. Istuttaminen alkoi aamulla klo 8.30 ja päättyi illalla klo 22.”

Perhehoito

Ei poikkeaa oikeudellisesti muista sijoitusmuodoista!

AOA 4466/4/12: Valvonta määrältään riittävä, mutta sen tavoitteet jäivät toteutumatta. Lapsen kertoma oli kirjattu viisi eri kertaa, mutta sosiaalityöntekijä ei ollut puuttunut asiaan. Perhekoti oli vaarantanut lapsen psyykkisen turvallisuuden.

Rajoitustoimenpiteet

”Vierihoito”, ”rauhotusaika” tai ”kodinomainen sisähoito” => eivät perustu lastensuojelulakiin => lainvastaisia (esim. 2595/4/12, 2833/13).

Kasvatuksellinen sääntö vai rajoitustoimenpide?
(esim. 2777/4/12).

Riisuttaminen? Voimassa olevat säännökset henkilöntarkastuksesta (LSL 66 §) eivät salli riisuttamista (esim. 3116/4/13 ja 5208/2/14).

Rajoitustoimenpiteet

Suostumuksen merkitys? (esim. huumeestausta koskeva 3170/2/11 ja kirjesalaisuutta koskevat 1497/4/12 ja 650/4/13).

Puhelimen käyttö? Ensisijaisesti arvioitava lapsen yhteydenpito-oikeuden kannalta (2777/4/12). Myös kasvatukselliset syyt (4382/4/12).

Yhteydenpito

Noin 1/3 kaikista sijaishuoltoa koskevista kanteluista koskee yhteydenpitoa.

- Vanhempien tapaamistoiveiden ottaminen vakavasti (3950/4/12, 2397/4/13, 761/4/16)
- Vaikeus tunnistaa sijaishuollon toimintatapojen tosiasiallisesti merkittävien yhteydenpidon rajoittamista (2833/3/13).
- Lapselle läheisten henkilöiden piiri (4074/4/11).

Asiakassuunnitelmat

Sosiaalityö on perusluonteeltaan tavoitteellista, muutokseen tähtäävää työtä.

Tavoitteellisuus ilman suunnitelmaa? => tuleeko lapsen sijoituksesta säilytystä?

Lapsen **ja** vanhemman oikeus asiakassuunnitelmaan
(1107/4/16, 552/4/16 ja 2517/15)

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIEHEN KANSLIA
RIKSDAGENS JUSTITIEOMBUDSMANS KANSLI
OFFICE OF THE PARLIAMENTARY OMBUDSMAN OF FINLAND

EIT:n ratkaisuja

Viimeaikaisessa ratkaisukäytännössä EIT on korostanut aikaisempaa selvemmin *lapsen oman osallisuuden turvaamista*.

Samalla *lapsen edun tulkinta on monipuolistunut*.

Lapsella erityinen tarve oikeudelliseen apuun. Lapsen edustaja/avustaja ei korvaa lapsen omaa osallisuutta.

Lapsen edun muuttuva tulkinta

Lapsen edun perinteinen tulkinta: ”*the primary consideration*”, ”*crucial importance*” (K. & T. –v. Suomi 12.7.2001, 154 §).

Uudet painotukset: kansallisten tuomioistuimien tulee arvioida lapsen etua *laaja-alaisesti* ottaen huomioon lapsen emotionaalinen, psykologinen, aineellinen ja lääketieteellinen tilanne. (*Karrer v. Romania* 21.2.2012, 40 ja 46–48 §)

B.B ja F.B v. Saksa 14.3.2013 (§ 50–52),

Lapsen kertomukselle annettava painoarvo:

Lapsia ei voitu lopullisesti erottaa vanhemmistaan yksin lasten kertomuksella siitä, että heitä pahoinpideltiin kotona (ks. myös esim. tapaamisoikeutta koskeva Willis v. Willis, Ohio Court of Appeal 2002.)

M. ja M. v. Kroatia 3.9.2015 (184–187 §)

Lapsen oikeus osallistua ja lapsen mielipiteelle päätöksenteossa annettava merkitys. Huoltoriita.

EIT ei pitänyt hyväksyttävänä sitä, että prosessin kuluessa 9–13-vuotiaalle lapselle ei ollut annettu tilaisuutta tulla kuulluksi asiassa. Loukkausta ei poistanut se, että lapsen näkemyksiä oli selvitetty asiantuntijan keinoin ja että hänelle oli määrätty edunvalvoja.

Huom: ”a traumatised child, who suffered great mental anguish which culminated in self-harming behavior”.

Blokhin v. Venäjä 23.3.2016 (218–219 §)

Rikosprosessia koskevat vaatimukset ja lapsen prosessuaaliset oikeudet.

Lapsen on saatava tukea ja apua oikeuksiensa suojelemiseen silloin kun heihin kohdistetaan pakkotoimia. Vaikka niitä perusteltaisiin lapsen suojelemisella, lapsen oikeusturvasta on huolehdittava. Oikeusturvavaatimusten riittävyys tulee arvioida suhteessa lapseen kohdistuvien toimenpiteiden vakavuuteen.

Tuomioistuimella nimenomainen **velvollisuus** varmistaa osapuolten tasavertaisuus ja huolehtia valittajan (lapsi) mahdollisuudesta esittää kysymyksiä todistajalle sijoittamistaan koskevan asian käsittelyssä.

KHO

de Godzinsky 2014, s. 58-64, Sormunen 2016:

- Lapsen osallisuudelle suurempi painoarvo huostaanoton lopettamista ja sijaishuoltopaikan valintaa koskevissa asioissa kuin huostaanottopäätöksissä.
- Lapsen oikeuksien sopimus ei kovin ahkerassa käytössä.
- Lapsen edun arviointi on suppeampaa kuin LOS edellyttää ja taso vaihtelee. Lapsen hoivaan ja huolenpitoon liittyvissä asioissa arviointi kuitenkin yleisempää kuin muissa asioissa.

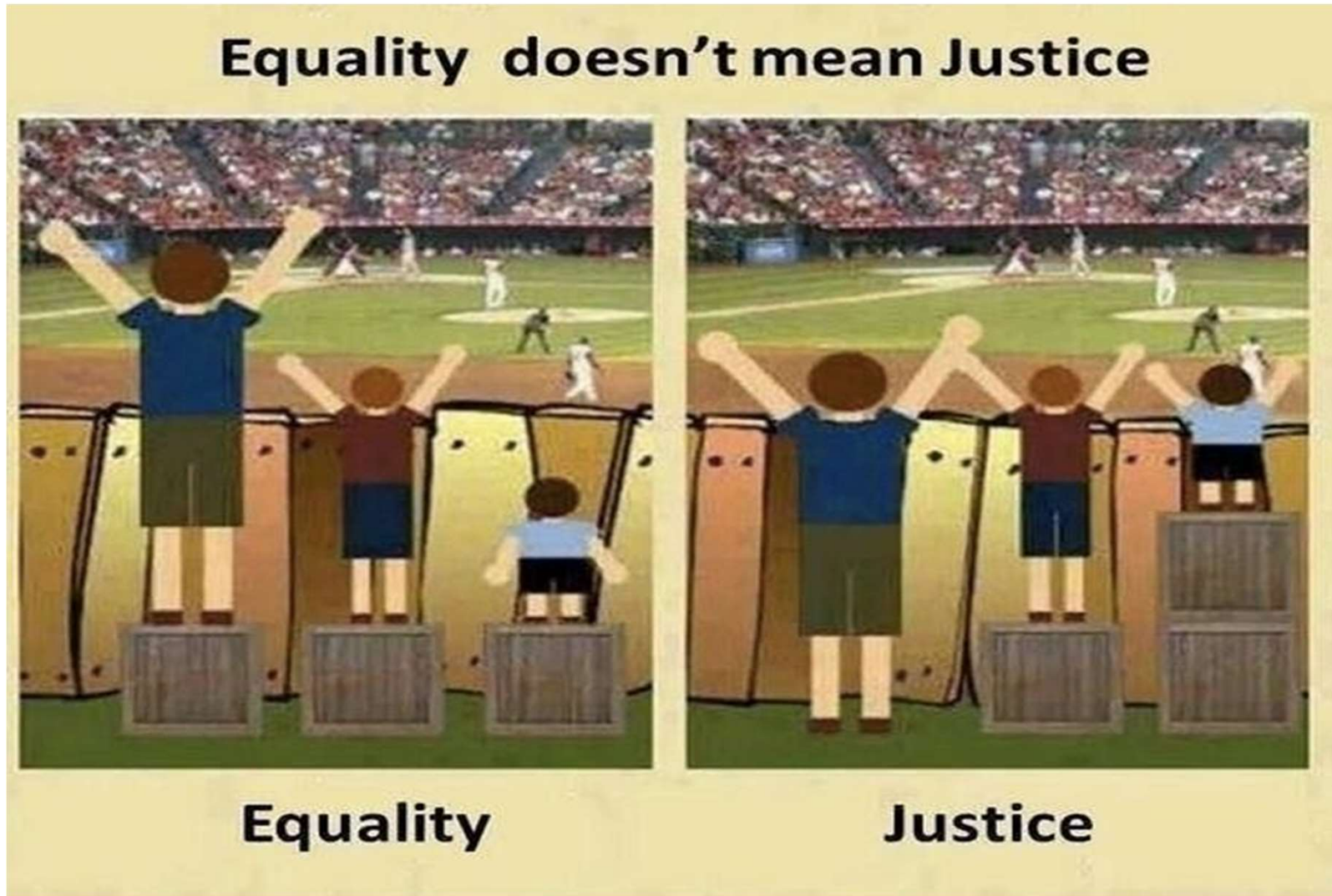
KHO 2017:81

”12 vuotta täyttäneen lapsen kuuleminen turvapaikkatutkinnassa on määritelty selkeäksi pääsäännöksi, josta poikkeamisen mahdollisuutta on tulkittava suppeasti.

Kuulemisvelvoitetta arvioitaessa on otettava huomioon yleissopimuksen 12 artikla (osallisuus) yhdessä 3 artiklan 1 kohdan (lapsen etu) kanssa.

Pakolaislapsille on tärkeää taata oikeus ilmaista näkemyksiään maahanmuutto- ja turvapaikkamenettelyjen kaikista näkökohdista.”

Vastuu lapsen oikeuksien toteutumisesta?

Kiitos!

virve.toivonen@eduskunta.fi
virve-maria.toivonen@helsinki.fi

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES
RIKSDAGENS JUSTITIEOMBUDSMAN
PARLIAMENTARY OMBUDSMAN OF FINLAND